

Dr. sc. TOMISLAV MARKUS (1969. - 2010.)

Iskreno potreseni i s velikom tugom primili smo vijest da nas je 5. rujna 2010. zauvijek napustio naš cijenjeni kolega dr. sc. Tomislav Markus, znanstveni savjetnik. Prije samo nekoliko mjeseci izabran je u najviše znanstveno zvanje, zvanje znanstvenoga savjetnika; imao je mnogo ideja o povijesnim temama koje bi trebalo istražiti i mnogo planova o tome kako bi ih obradio. Činilo se da je pred njim još mnogo godina kvalitetnoga i plodnoga znanstvenog rada, još mnogo knjiga i znanstvenih radova koje će napisati. Bio je pun istraživačkoga entuzijazma i energije. Međutim, iznenadna strašna bolest prekinula je sve planove, uništila sve nade i očekivanja.

Tomislav Markus rođen je 13. prosinca 1969. godine u Zagrebu. U rodnome je gradu završio osnovnu i srednju školu (Centar za upravu i pravosuđe) te godine 1993. diplomirao povijest i filozofiju na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Po završetku studija 1994. godine zaposlio se u Hrvatskome institutu za povijest gdje je proveo svoj, nažalost prekratki, znanstveni i radni vijek. Kao suradnik je radio na projektima "Povijest političke misli i političkih stranaka u Hrvata od 18. do 20. stoljeća" (voditelj dr. sc. Jure Krišto), a od 2002. - 2006. godine na projektu "Politički život u hrvatskom društvu od druge polovice 19. do početka 20. stoljeća" (voditelj dr. sc. Zlatko Matijević). Od 2007. godine do svoje iznenadne smrti Markus je bio suradnik na projektu "Politički život u hrvatskom društvu od 1840-ih do 1940-ih godina", koji vodi dr. sc. Stjepan Matković. Za znanstvenoga suradnika izabran je 16. rujna 2002., za višega znanstvenog suradnika 12. srpnja 2006., a u najviše znanstveno zvanje, zvanje znanstvenoga savjetnika izabran je 10. lipnja 2010. godine. Na Odsjeku za povijest Filozofskoga fakulteta u Zagrebu pod vodstvom prof. dr. Petra Korunića izradio je i 17. srpnja 1996. obranio magistarski rad "Ideje i koncepcije Slavenskog Juga 1848. - 1850." Na istome fakultetu i pod vodstvom istoga mentora 12. siječnja 1999. godine izradio je i obranio doktorsku disertaciju naslovljenu "Hrvatski sabor 1848. godine: političke institucije i hrvatski nacionalni pokret 1848. - 1849."

Znanstveni rad dr. Tomislava Markusa odlikovala je iznimna erudicija, odlično poznavanje arhivskih izvora i literature, velika širina interesa i izvanredna radna energija, a kao njegov rezultat nastali su vrijedni i inovativni znanstveni tekstovi. U početku svoga znanstvenoga rada obrađivao je teme iz političke, kulturne i društvene povijesti hrvatskih zemalja, a napose Banske Hrvatske od tridesetih godina 19. stoljeća, odnosno od razdoblja hrvatskoga narodnog preporoda do Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. godine. Detaljno je analizirao političke procese, ideologiju društvenih skupina i stranaka, nekih istaknutih pojedinaca, istražio rad pojedinih institucija te odnose Hrvata i njihovih sjevernih susjeda. Osobitu pozornost obratio je razdoblju revolucionarnih previranja 1848. - 1849. godine u Hrvatskoj i

Habsburškoj Monarhiji. Ta je istraživačka tema u njegovu znanstvenom radu bila i najplodonosnija te je rezultirala nastankom dviju vrlo kvalitetnih monografija: *Hrvatski politički pokret 1848. - 1849. Ustanove, ideje, ciljevi, politička kultura*, Zagreb, 2000. godine te *Slavenski Jug i hrvatski politički pokret 1848. - 1850.*, Zagreb, 2001. godine. Razvojem političkih zbivanja, pojavom i širenjem novih političkih i društvenih ideja te ideoloških smjerova u okolnostima revolucionarnih previranja sredinom 19. stoljeća bavio se u brojnim znanstvenim radovima objavljenima u različitim domaćim znanstvenim časopisima. U navedenim je znanstvenim radovima kritički valorizirao, temeljito argumentirao i na novi način interpretirao neka uvriježena mišljenja starije i novije hrvatske historiografije o hrvatskome političkom pokretu 1848. - 1849. godine. Primjerice, usuprot dotadašnjim tumačenjima hrvatsko-mađarskoga rada 1848. - 1849. godine, taj je rat ocijenio kao agresiju hrvatske vojske predvođene banom Jelačićem na revolucionarnu Mađarsku argumentirajući svoju interpretaciju činjenicom da je Mađarska tada bila vojno preslabla i da nije u vojnome pogledu ugrožavala Hrvatsku. Kao neutemeljenu odbacio je tezu starije hrvatske historiografije o postojanju demokratske ljevice kao relativno čvrsto povezane skupine unutar hrvatskoga četrdesetosmaškog pokreta. Preispitao je tezu da su - ne samo hrvatska liberalno orijentirana javnost, okupljena oko tadašnjih zagrebačkih listova liberalne orijentacije i oko političkoga društva Slavenska lipa na slavenskome jugu nego i ban Jelačić i hrvatska politika, ponajprije u obliku zaključaka Hrvatskoga sabora - prihvatili austroslavističku koncepciju preuređenja Habsburške Monarhije u federaciju ravnopravnih naroda. U svojim je tekstovima za spomenutu koncepciju preuređenja Monarhije rabio pojam konfederacije jer je smatrao da su u njoj prevladavali konfederativni elementi. Držao je da su hrvatski povjesničari preudicirali ocjenu o austroslavističkoj orijentaciji službene hrvatske politike, koja se temeljila na formulaciji spomenute koncepcije u jednome dokumentu Hrvatskoga sabora (Manifest naroda hrvatsko-slavonskoga) i u jednome pismu bana Jelačića (pismu praškoj Lipi slovanskoj), dakle, u dokumentima namijenjenima ponajprije inozemnoj javnosti. Ovdje su navedene samo one važnije nove interpretacije spomenutoga burnog i važnog razdoblja moderne hrvatske povijesti iz pera Tomislava Markusa. Uz navedene monografije i znanstvene radove trajan doprinos hrvatskoj historiografiji o revolucionarnim godinama 1848. - 1849. dao je objavljivanjem relevantnoga arhivskog gradiva, korespondencije glavnih političkih aktera onoga vremena i teže dostupnih publicističkih tekstova u četiri zbornika dokumenata te u više znanstvenih i stručnih radova. Navodim samo naslove zbornika dokumenata: *Korespondencija bana Jelačića i Banskog vijeća 1848. - 1850. godine*, Zagreb, 1998.; *Zagrebački politički listovi 1848. - 1850. godine*, Zagreb, 2005.; *Hrvatski politički pokret 1848. - 1849. Izabrani dokumenti*, Fontes 12., Zagreb, 2006. i *Hrvatski politički pokret 1848. - 1849. godine. Izabrani dokumenti na njemačkom*, Zagreb, 2009. Hrvatskom poviješću nakon obnove ustavnosti bavio se u knjizi *Predstavke županija i gradova Banske Hrvatske*

1861. - 1867., Zagreb, 2002. Uz navedene knjige Tomislav Markus je o različitim pitanjima hrvatske devetnaeststoljetne političke, društvene i kulturne povijesti objavio i pedesetak znanstvenih i stručnih radova u uglednim domaćim časopisima i zbornicima.

U posljednjih nekoliko godina kolega Markus svoju je istraživačku znatiželju i interes usmjerio na politička i društvena zbivanja te procese u drugoj polovici 19. stoljeća i na početku 20. stoljeća. Detaljno je istraživao shvaćanja o politici i društvu istaknutih hrvatskih političara i publicista pri čemu je njihova politička stajališta povezivao sa shvaćanjima o društvu, ekonomiji, kulturi, školstvu i drugim aspektima modernizacije hrvatskoga društva. Društvene ideje istraživao je interdisciplinarno uzimajući u obzir novije spoznaje društvenih znanosti, ekologije i evolucijske biologije. Kao rezultat tih istraživanja nastala je njegova monografija o poznatome hrvatskom publicistu, prirodoslovcu i leksikografu Bogoslavu Šuleku pod naslovom *Bogoslav Šulek (1816. - 1895.) i njegovo doba*, Zagreb, 2008. U toj je knjizi analizirao Šulekovu javnu djelatnost, njegova politička i socijalna stajališta te znanstveni rad na području botanike, filologije i evolucijske biologije. Ta je knjiga svojevrsna poveznica između historiografskoga rada Tomislava Markusa i njegovih istraživanja suvremenih ekoloških i bioloških teorija, ekohistorije i tzv. dubinske ekologije te njihove relevantnosti za proučavanje svjetske i hrvatske povijesti. I na tome je području svoga znanstvenog interesa kolega Markus dao znatan doprinos kao prvi hrvatski povjesničar koji je istraživao spomenute teme relevantne za suvremenu interdisciplinarno i transdisciplinarno utemeljenu historijsku znanost. Iz toga znanstvenog područja objavio je i dvije knjige – *Ekologija i antiekologija: kasna tehnička civilizacija i mogućnosti radikalnog ekologizma*, Zagreb, 2004. te *Dubinska ekologija i suvremena ekološka kriza*, Zagreb, 2006. kao i sedam znanstvenih radova u relevantnim domaćim časopisima.

Posmrtno će biti objavljeno nekoliko njegovih znanstvenih radova. U rukopisu su ostale još dvije znanstvene monografije Tomislava Markusa - monografija o južnoslavenskoj ideji u hrvatskoj političkoj teoriji od 1844. do 1918. godine i monografija o Franji Račkome te tri zbornika dokumenata: dokumenti o Hrvatskome saboru iz 1861. godine, zbornik s izborom tekstova Bogoslava Šuleka i treći zbornik s izborom tekstova Franje Račkoga. Neke od navedenih knjiga nalaze se u postupku recenziranja. Uvjerena sam da će se Hrvatski institut za povijest, institucija čijoj je znanstvenoj kvaliteti i prepoznatljivosti pokojni kolega Tomislav Markus uvelike pridonio svojim znanstvenim radom, svome prerano preminulome kolegi odužiti na primjeren način i zaokružiti njegov golemi znanstveni opus objavljivanjem spomenutih knjiga.

Kao znanstvenik je Tomislav Markus bio iznimno obrazovan i širokih interesa, temeljit u istraživanjima i odličan poznavatelj arhivskoga gradiva relevantnoga za hrvatsku povijest 19. stoljeća. Imao je golemu radnu energiju i istraživački entuzi-

jazam, bio je kritičan i hrabar u iznošenju vlastitih utemeljenih interpretacija, vrlo skroman i samozatajan, a nadasve korektan i pošten. Imao je još jednu iznimnu osobinu – samokritičnost. Bio je spreman revidirati neke vlastite ocjene ako je, što se događalo vrlo rijetko, netko od drugih znanstvenika argumentirano doveo u pitanje neke njegove teze.

Na kraju još nekoliko osobnih sjećanja na Tomislava iz vlastita i iz iskustva drugih kolega. U odnosima s kolegama s kojima je uspostavio bliskiji profesionalni odnos iskazivao je nesebičnu kolegijalnost: upućivao nas je na građu relevantnu za naša istraživanja, na koju je naišao tijekom svojih brojnih i temeljitih arhivskih istraživanja, donoseći nam i signature pojedinih dokumenata, jer arhivske je izvore poznao bolje i prije nas ostalih koji smo proučavali hrvatsku povijest 19. stoljeća, posuđivao nam je svoje knjige, čak i vlastite bilješke, uvijek je našao vremena za konstruktivan razgovor i davanje stručnih savjeta. Nekim je kolegama na vlastitu inicijativu pružio konkretnu pomoć prepisujući na računalu njihove radove ili unoseći ispravke koje su oni napisali, dok su oni, u vremenskoj stisci pri izradi magisterija ili doktorata, čitali stručnu literaturu ili proučavali dodatnu arhivsku građu.

S onima koji su ga bolje poznavali razgovarao je i o temama izvan zajedničkoga profesionalnog interesa. Zanimljive razgovore vodili su o politici, ekologiji, alternativnoj medicini, nogometu. Prepoznao je suvremene komunikacijske mogućnosti - imao je vlastitu internetsku stranicu i vodio je svoj blog.

Bio je poseban. Izniman intelektualac. Bio je čovjek velike duše. Premda uz nas, bio je u svome svijetu koji je bio daleko iznad svijeta prosječnih ljudi.

Završavam stihovima Dobriše Cesarića, koji po mome osobnom sudu mogu dobro dočarati životni put i intimne životne preokupacije našega prerano preminuloga kolege Tomislava Markusa:

Teče i teče, teče jedan slap:

što u njem znači moja mala kap?

Gle, jedna duga u vodi se stvara,

I sja i dršće u hiljadu šara.

Taj san o slapu da bi mogo sjati,

I moja kaplja pomaže ga tkati.

Vjerujem da izričem i mišljenje svojih kolega kada kažem da smo ponosni što smo imali prigodu barem se u profesionalnome ozračju družiti s Tomislavom, ali također nam je žao što nismo znali iskoristiti pruženo vrijeme i bolje ga upoznati. Njegovu nesebičnu kolegijalnost i profesionalnost zadržat ćemo u trajnoj uspomeni, a njegov vrijedan historiografski rad bit će nam poticaj da nastavimo s istraživanjima tamo gdje je on stao.

Bibliografija radova dr. sc. Tomislava Markusa (izbor)

1. Knjige

1. *Korespondencija bana Jelačića i Banskog vijeća 1848. - 1850. godine*, Zagreb, 1998. (zbornik arhivskih dokumenata)
2. *Hrvatski politički pokret 1848. - 1849. godine*, Zagreb, 2000. (znanstvena monografija)
3. *Slavenski Jug i hrvatski politički pokret 1848. - 1850. godine*, Zagreb, 2001. (znanstvena monografija)
4. *Predstavke županija i gradova Banske Hrvatske 1861. - 1867.*, Zagreb, 2002. (zbornik dokumenata)
5. *Zagrebački politički listovi 1848. - 1850. godine*, Zagreb, 2005. (zbornik dokumenata)
6. *Hrvatski politički pokret 1848. - 1849. Izabrani dokumenti*, «Fontes» 12, 2006. (zbornik dokumenata)
7. *Bogoslav Šulek (1816. - 1895.) i njegovo doba*, Zagreb, 2008. (monografija)
8. *Hrvatski politički pokret 1848. - 1849. godine. Izabrani dokumenti na njemačkom*, Zagreb, 2009. (zbornik dokumenata)
9. *Ekologija i antiekologija. Kasna tehnička civilizacija i mogućnosti radikalnog ekologizma*, Zagreb, 2004. (monografija)
10. *Dubinska ekologija i suvremena ekološka kriza*, Zagreb 2006. (monografija)

2. Radovi objavljeni u domaćim znanstvenim časopisima i drugim publikacijama:

a) Izvorni znanstveni radovi

1. "Demonizacija Habsburške monarhije kao metoda historijskih istraživanja", *Časopis za suvremenu povijest* (ČSP) 26, 1994., br. 1, 81. - 98.
2. "Franjo Rački o Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti", ČSP 27, 1995., br. 2, 269. - 283.
3. "Zakonske osnove odbora Sabora Hrvatske i Banskog vijeća 1849. godine", ČSP 28, 1996., br. 1 - 2, 139. - 159.
4. "Hrvatski politički pokret 1848. - 1849. godine", *Povijesni prilozi (PP)* 15, 1996., 11. - 58.
5. "Mađarski nacionalizam i hrvatska politika 1848. - 1849.", ČSP 29, 1997., br. 1, 41. - 67.
6. "Eugen Kvaternik u hrvatskoj politici i publicistici 1859. - 1871.", PP 16, 1997., 159. - 222.

7. "O nekim pitanjima političke kulture u Banskoj Hrvatskoj 1848. - 1849.", *PP* 18, 1999., 89. - 120.
8. "Korespondencija ban Jelačić – Bansko vijeće 1848. - 1850. kao povijesni izvor", *ČSP* 30, 1998., br. 1, 25. - 49.
9. "Otpor centralizaciji i germanizaciji u Banskoj Hrvatskoj 1850. godine", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu* 17, 2000., 133. - 162.
10. "Hrvatske županije i gradovi 1861-1867. i njihove predstavke", *PP* 19, 2000., 199. - 250.
11. "Cijena jednog uspona", *Društvena istraživanja* 10, 2001., br. 3, 527. - 558.
12. "Moderna civilizacija u stvaralaštvu Franje Račkog", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu* 21., 2003., 243.-266.
13. "Korespondencija Josipa J. Strossmayera i Koste Vojnovića kao povijesni izvor", *ČSP* 36, 2004., br. 2, 581. - 596.
14. "Tumačenje (post)historije i ekološka kriza", *ČSP* 37, 2005., br. 1, 7. - 36.
15. "Od kršćanskog do seljačkog humanizma", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu* 24, 2006., 223. - 264.
16. "Publicistika kao poziv: Bogoslav Šulek u javnom životu Hrvatske 1842. - 1867.", *ČSP* 39, 2007., br. 1, 181. - 204.
17. "Politička djelatnost Dragojla Kušlana 1847. - 1867.", *PP* 36, 2008., 185. - 229.
18. "Ivan Kukuljević u političkom životu Hrvatske 1843. - 1867", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu* 27, 2009., 293. - 318.
19. "Ekologija moderne i postmoderne. Ili kako se čovjek (ne) mora pretvoriti u leminga", *Socijalna ekologija* 8, 1999., br. 4, 317. - 333.
20. "Više-nego-ljudski-svijet. Dubinska ekologija kao ekološka filozofija", *Socijalna ekologija* 12, 2003., br. 3 - 4, 143. - 163.
21. "Ekološka etika – razvoj, mogućnosti, ograničenja", *Socijalna ekologija* 13, 2004., br. 1, 1. - 23.

b) Prethodno priopćenje:

1. "Društveni pogledi Ante Starčevića", *ČSP* 41, 2009., br. 3, 827. - 848.

c) Pregledni radovi:

1. "Korespondencija Strossmayer - Vojnović: izabrani dokumenti", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu* 25, 2007., 331. - 383.
2. "Historija vs bio-ekologija", *PP* 26, 2007., br. 33, 331. - 360.
3. "Between Revolution and Legitimity: Croatian Political Movement 1848-1849", *Review of Croatian History*, 2009., 13. - 45.
4. "Dobro došli kući u Pleistocen. Ekološka misao Paula Sheparda", *Socijalna ekologija* 14, 2005., br. 1 - 2, 29. - 52.

d) Stručni radovi:

1. "Dokumenti o Slavenskoj Lipi na Slavenskom Jugu", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 28, 1995., 266. - 281.
2. "Tri pisma banu Josipu Jelačiću iz veljače 1849. o stanju u Dalmaciji", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 38, 1996., 191. - 199.
3. "Hrvatske oblasti u vrijeme političkog pokreta 1848. godine: odabrani dokumenti", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 31., 1998., 247. - 276.
4. "Osamnaest pisama iz korespondencije Jelačić - Lentulaj 1848. godine", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 16, 1998., 135. - 156.
5. "Dokumenti o hrvatskom pokretu iz 1849. godine", *ČSP* 30, 1999., br. 3, 577. - 595.

e) Nekategorizirani radovi:

1. "Religija u ideološkom sustavu Mihovila Pavlinovića", *Kolo* 11 - 12, 1993., 913. - 935.
2. "Saborske novine (6. VI. - 29. VII. 1848.)", *Kolo* 5 - 6, 1994., 471. - 485.
3. "Dvojbe o slanju hrvatskih zastupnika na austrijski sabor u Kromerižu", *Kolo* 11 - 12, 1994., 1236. - 1250.
4. "Ekonomska i socijalna problematika u djelu Mihovila Pavlinovića", *Marulić* 5 - 6, 1994., 1001. - 1013.
5. "Zagrebačko političko novinstvo 1848. - 1850. godine", *Rasprave iz hrvatske kulturne prošlosti* 2, 2002., 283. - 356.